

УДК 623.44

В. В. Пащенко, Ю. М. Черніченко

ОБҐРУНТУВАННЯ ПОТРЕБИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ТА ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ У КІНЕТИЧНІЙ ЗБРОЇ НЕСМЕРТЕЛЬНОЇ ДІЇ

Обґрунтована потреба правоохоронних органів та військових формувань у кінетичній зброї несмертельної дії, висвітлено невідповідність систем озброєння правоохоронних органів та військових формувань України вимогам практики та недосконалість науково-методичного обґрунтування тактико-технічних вимог до кінетичної зброї несмертельної дії.

К л ю ч о в і с л о в а: кінетична зброя несмертельної дії, поразяючий елемент, тактико-технічні вимоги.

Постановка проблеми. Підтримання правопорядку та припинення правопорушень покладено на компетентні державні органи, для яких діяльність із підтримання правопорядку, запобігання правопорушенням, дізнання й розслідування злочинів є обов'язковою і полягає в невідкладному й адекватному реагуванні на факти невиконання або неналежного виконання вимог правових норм юридичними або фізичними особами.

Найбільш небезпечними та резонансними порушеннями правопорядку завжди вважалися ті, що пов'язані з загрозою життю та здоров'ю людини: тероризм, діяльність незаконних збройних формувань, масові безладдя, бандитизм, розбій, хуліганство тощо.

У різні часи способи припинення правопорушень шляхом державного примушення залежали від масштабів правопорушень та політичної обстановки в державі.

Для припинення найбільш масштабних правопорушень – масових безладь, державні органи влади раніше застосовували війська і бойову зброю [1–4], що призводило до жертв серед порушників та мирного населення. Так, лише за офіційними даними [3; 4] у період з 1953 по 1987 рік тільки в колишньому СРСР документально зафіксовано 24 випадки масових безладь, спрямованих проти влади. У 14 випадках для їх припинення застосовувалася вогнепальна зброя, в результаті чого 83 людини було вбито.

Виконання правоохоронними органами інших завдань (охорона громадського порядку, конвоювання, боротьба з тероризмом, знешкодження незаконних збройних формувань) також супроводжувалось застосуванням вогнепальної зброї, що неминуче призводило до людських жертв.

Такий підхід до охорони правопорядку був обумовлений тим, що на той час система моральних і соціальних установок надавала перевагу рішучим та ефективним діям, не зважаючи на можливі жертви серед громадян.

З середини 70-х років ХХ ст. у світі за підтримки ООН активізувалися рухи за гуманність, тобто прагнення наскільки можливо не заподіювати страждань людині [5; 6]. Це позначилось на способах дій правоохоронних органів найбільш розвинутих країн світу. Наприклад, у червні 1981 р. у місті Ліверпуль вперше у Великій Британії поліції довелося застосовувати сльозоточивий газ [8]. Під час припинення масових безладь у місті Белфасті (Велика Британія) поліція вперше застосувала проти порушників громадського порядку гумові кулі [9]. Отже, у 1980-х роках у виконанні правоохоронних завдань намітився перехід від бойової зброї до зброї несмертельної дії (ЗНД).

Під ЗНД розуміють зброю, яка призначена для виведення з ладу живої сили противника або об'єкта службово-бойової діяльності (СБД) та завдає т. н. функціональні ураження, зводячи до мінімуму заподіяння постійних каліцтв.

За засобами впливу на людину розрізняють таку ЗНД: кінетичну, хімічну, електрошокову, осліплюючу та приголомшуючу, електромагнітну та мікрохвильову, акустичну, пінні суміші тощо [9].

Кожний з наведених видів ЗНД має недоліки, які обмежують її застосування: громіздкість, недостатня дальність впливу, неможливість спрямування впливу на окрему особу та ін.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Результати досліджень свідчать, що найбільш прийнятною для виконання службово-бойових завдань правоохоронними органами є кінетична ЗНД (КЗНД). Вона позбавлена більшості зазначених вище недоліків [9].

У колишньому СРСР були спроби створити КЗНД на базі карабіна спеціального КС-23, який призначався для виконання цілком конкретного завдання – точного пострілу газовою гранатою на відстань до 150 м. У результаті отриманий комплекс (карабін КС-23 – патрон з гумовою кулею Волна-Р) мав надто велику кінетичну та питому енергії кулі, що суттєво звужувало межі його застосування. Припустима відстань його застосування складає не менше 40 м, не можна влучати у голову, живіт та груди людини (що на відстані більше 40 м є достатньо складним завданням), неможливе застосування зброї у більшості приміщень [10].

Подальші спроби створення нових зразків ЗНД або усунення виявлених недоліків КС-23 не реалізовані у зв'язку з розпадом СРСР.

Мета статті – обґрунтування потреби правоохоронних органів та військових формувань (ПО та ВФ) у КЗНД, висвітлення невідповідності систем озброєння ПО та ВФ України вимогам практики та недосконалості науково-методичного обґрунтування тактико-технічних вимог (ТТВ) до КЗНД.

Виклад основного матеріалу. Використання КЗНД пов'язане з успішним виконанням деяких специфічних завдань, які покладені на правоохоронні органи держави, зокрема внутрішні війська МВС України [11–13]:

- затримання, знешкодження терористів, які захопили ядерні енергетичні установки або ядерні матеріали;
- розшук і затримання порушників, які проникли на охороняему територію;
- припинення групових і масових порушень громадського порядку на території охороняемого об'єкта, слідчих ізоляторів, місць тимчасового утримання, ВТУ, тюрем та в населених пунктах;
- затримання важливого свідка (носія важливої інформації);
- звільнення заручників;
- припинення адміністративних правопорушень;
- переслідування і затримання заарештованих і засуджених осіб, які втекли з-під варти;
- охорона підсудних під час судового процесу.

Рішення на застосування бойової зброї приймають лише у випадках прямої загрози життю і здоров'ю громадян або працівників міліції, а також при боротьбі з противником [14].

Отже, у більшості випадків (під час охорони громадського порядку; при охороні, переслідуванні та затриманні підсудних, якщо вони не озброєні; під час визволення заручників) правопорушника достатньо тимчасово позбавити можливості скоювати правопорушення, втечу або чинити опір.

У таких випадках можливість летального наслідку застосування зброї з погляду на цінність людського життя є неприпустимою та не відповідає поставленій меті.

Летальний наслідок під час захоплення важливого свідка (носія інформації) за ефективністю є не просто нульовим, а навіть негативним результатом – поставлене завдання буде не тільки не виконане, виключається принципова можливість його виконання в подальшому.

Затримання та знешкодження терористів, які захопили ядерні енергетичні установки або ядерні матеріали, за допомогою бойової зброї може спричинити надзвичайну ситуацію техногенного характеру, що може бути порівняно з первинною небезпекою захоплення охороняемого об'єкта.

Сьогодні для виконання таких завдань правоохоронні органи можуть застосовувати:

- спеціальні засоби – ПР-73, Терен-4М;
- системи КЗНД – Форт-12Р, РКС-5, КС-23 та ін.;
- бойову зброю – ПМ, АПС, АКС-74У, АК-74 та ін.

Аналіз характеристик цих засобів свідчить, що вони не забезпечують якісного виконання поставлених завдань: ПР-73 та Терен-4М мають занадто низькі характеристики дальності дії та впливу на людину. КЗНД Форт-12Р, РКС-5 та КС-23 мають дуже вузькі межі відстані до цілі, на якій забезпечується необхідна дія поражаючого елемента (ПЕ) (див. рис.), а застосування бойової зброї не є прийнятним із зазначених вище причин.

З рисунку видно, що на відстанях 2,5 ... 5 м та 10 ... 40 м будь-яка зброя або спеціальні засоби за умови не смертельної дії на об'єкт службово-бойової діяльності виявляються непридатними для застосування.

На сьогоднішній день склалася ситуація, коли на озброєння ПО та ВФ приймаються зразки озброєння та військової техніки (ОВТ), розроблені виробником у ініціативному порядку, тобто тактико-технічні вимоги (ТТВ) до них визначені без участі кінцевого споживача продукції [15; 16].

Внаслідок цього на озброєння потрапила велика кількість засобів, які призначені для виконання одного завдання, проте, суттєво відрізняються за основними тактико-технічними характеристиками.

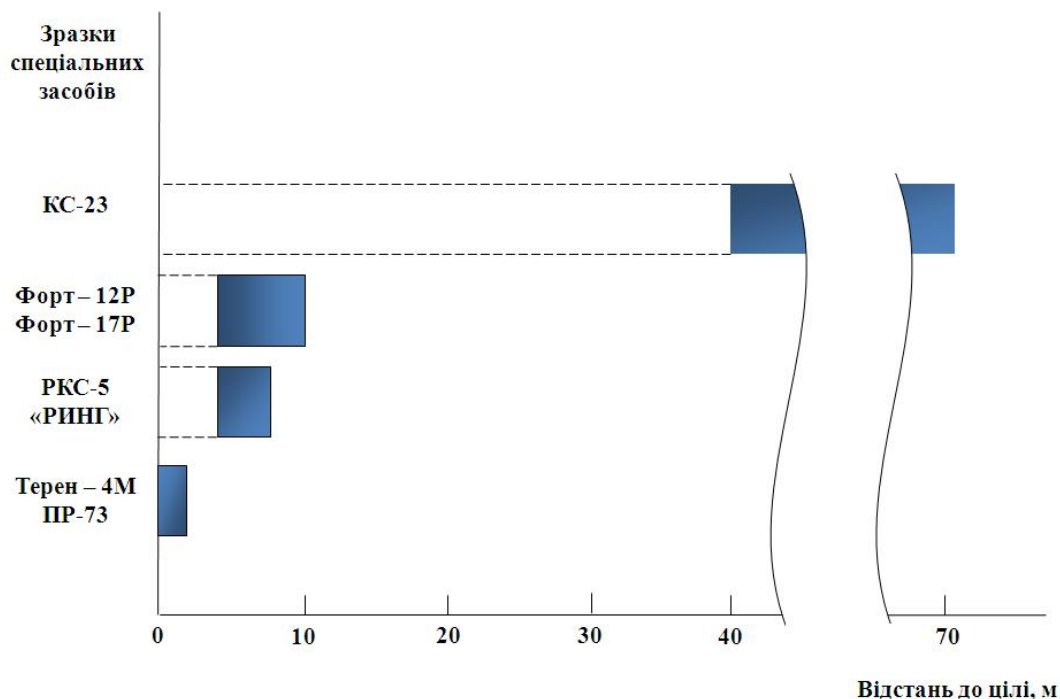

Рис. Ефективна дальність застосування спеціальних засобів, що є на озброєнні внутрішніх військ МВС України

Наприклад, на озброєнні ПО та ВФ України є низка систем озброєння травматичної дії (табл.).

Т а б л и ц я

Балістичні характеристики КЗНД, що застосовують ПО та ВФ України

Зразок КЗНД \ ТТХ	Калібр зразка КЗНД, мм	Початкова швидкість кулі (ПЕ), м/с	Маса кулі (ПЕ), $\times 10^{-3}$ кг	Діаметр кулі (ПЕ), мм	Кінетична енергія кулі (ПЕ), Дж	Питома енергія кулі (ПЕ), Дж/мм ²
Форт-12Р (патрон Терен-3ФП)	9	270	1	9,5	36,5	0,51
Форт-12Р (патрон Терен-3Ф)	9	385	0,5	9,5	37,9	0,52
РКС-5 «РИНГ» (патрон Терен-3Р)	9	315	0,5	10,9	24,8	0,35
КС-23 (патрон Волна-Р)	23	350	9,8	24	600	1,33
Форт-500 (патрон Терен-12П)	18,5	148	7,8	18	85,4	0,34
Форт-500 (патрон Терен-12К)	18,5	390	0,26	7,5	19,8	0,45

З таблиці видно, що енергетичні характеристики куль або ПЕ для різних зразків КЗНД коливаються у достатньо широких межах. Зокрема такий важливий показник, як питома енергія (для початкової швидкості кулі або ПЕ) варіюється від 0,34 до 1,33 Дж/мм², тобто відрізняється більше,

ніж у чотири рази. Навіть той самий зразок зброї, призначений для застосування на певних відстанях до цілі, у разі використання різних патронів має суттєво різну питому енергію (різниця сягає 30 %).

Очевидно, що такий розкид характеристик не відповідає вимогам до зразка озброєння, які обумовлені практикою виконання завдань з охорони правопорядку. Експериментальні дослідження також свідчать, що вказані в експлуатаційній документації до КЗНД значення початкової швидкості не рідко є заниженими.

Таким чином, є потреба у формуванні науково обґрунтованих ТТВ до КЗНД, які враховуватимуть специфіку завдань, що виконують ПО та ВФ.

У спеціалізованих науково-технічних виданнях опубліковано низку робіт, присвячених різним аспектам проблеми розвитку ОВТ і обґрунтуванню оперативно-тактичних (тактико-технічних) вимог до систем різного призначення, що розроблюються (модернізуються) [17–23]. Однак у цих публікаціях не знайшли відображення методологічні аспекти обґрунтування ТТВ до КЗНД.

Загальною рисою існуючих методик обґрунтування та формування ТТВ до ОВТ є використання одного граничного значення для параметрів, які регламентовані ТТВ. Зазвичай ці значення свідомо завищують для забезпечення гарантованого виконання ТТВ. Так, початкову швидкість кулі задають, виходячи лише з достатності кінетичної енергії для ураження цілі [24]. Проте при формуванні часткових ТТВ до характеристик кулі (ПЕ) у момент зустрічі з ціллю та балістичних характеристик КЗНД такий підхід не є прийнятним: перевищення характеристик дії кулі на ціль чи відстані дії зброї може спричинити смертельні наслідки застосування цієї зброї або травмувати сторонніх осіб, що суперечить самій концепції не смертельної зброї.

Для бойової зброї також не диференційована дія ПЕ на ціль, залежно від температури навколишнього середовища (пори року). Для КЗНД навіть ступінь захищеності об'єкта службово-бойової діяльності тими чи іншими предметами одягу є важливою [25].

Отже, науково-методичний апарат обґрунтування та формування ТТВ до ОВТ, зокрема часткових вимог до балістичних характеристик зброї, потребує вдосконалення з метою урахування специфіки КЗНД.

Висновки

Аналіз діяльності ПО та ВФ, зокрема внутрішніх військ, показав, що необхідність у використанні КЗНД на пряму пов'язана з успішним виконанням ними деяких специфічних завдань.

Система озброєння ПО та ВФ України не забезпечує ефективного виконання всіх поставлених завдань та потребує удосконалення, що неможливе без формування науково обґрунтованих ТТВ до КЗНД.

Існуючий науково-методичний апарат обґрунтування та формування ТТВ до ОВТ потребує вдосконалення з метою урахування специфіки КЗНД.

Список використаних джерел

1. Иванов, В. И. Огненный самосуд толпы [Электронный ресурс] / В. И. Иванов. – Режим доступа : <http://www.kurjer.info.ru>. – Загл. с экрана.
2. Муравлев, А. Н. Бийский погром [Текст] / А. Н. Муравлев // Алтайская правда. – 2006. – 24 июня.
3. Народные волнения в СССР 1953–1985 [Электронный ресурс] : военное обозрение. – Режим доступа : <http://topwar.ru/page,1,289-narodnye-volneniya-v-sssr-1953-1985.html>. – Загл. с экрана.
4. Особая папка Политбюро [Электронный ресурс] : подлинник АПРФ, ф. 45, оп. 1, д. 1120, лл. 48–81. – Режим доступа : <http://www.istorya.ru/articles>. – Загл. с экрана.
5. Гуманистический манифест II 1973 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ru.wikipedia.org/wiki/>. – Загл. с экрана.
6. Международное гуманистическое движение [Электронный ресурс] : Российское гуманистическое общество центр исследований свободомыслия и гуманизма – фонд им. В. Л. Гинзбурга. – Режим доступа : <http://humanism.ru/move.htm>. – Загл. с экрана.
7. Широченко, В. В. Украинская милиция испытывает пистолеты травматического действия на покойниках [Текст] / В. В. Широченко // Правда Украины. – 2009. – 31 марта.

8. Кутовой, С. Г. Арсенал для “войны на асфальте” [Электронный ресурс] / С. Г. Кутовой // Вокруг света. – 2010. – № 9. – Режим доступа : <http://www.vokrugsveta.ru/telegraph/technics/551>. – Загл. с экрана.
9. Оружие нелетального действия [Электронный ресурс] / Новая политика. – 2004. – 17 сент. – Режим доступа : <http://www.novopol.ru/index.html>. – Загл. с экрана.
10. Карабин специальный: техническое описание и инструкция по эксплуатации КС-23 [Текст]. – 1991. – 41 с.
11. Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України [Текст] : Закон України від 26. 03. 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 29. – ст. 397.
12. Про введення в дію Тимчасового положення про організацію служби спеціальних моторизованих частин міліції, військових частин спеціального призначення та підрозділів оперативного призначення внутрішніх військ МВС України [Текст] : наказ МВС України від 05. 07. 2005 р. № 521.
13. Про правовий режим надзвичайного стану [Текст] : Закон України від 16. 03. 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 23. – ст. 176.
14. Про міліцію [Текст] : Закон України від 20. 12. 1990 р. № 565-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 4.
15. Бадрак, В. Н. Украина замахнулась на рынок стрелкового оружия? [Текст] / В. Н. Бадрак // Зеркало недели. – 2003. – 16–22 авг.
16. Шмаков, О. М. Формулювання тактико-технічних вимог до зразка озброєння [Текст] / О. М. Шмаков, О. І. Біленко, Ю. М. Черніченко // Честь і закон. – 2006. – № 1. – С. 48–51.
17. Стеценко, О. О. Методологічні аспекти формування оперативно-стратегічних та оперативно-тактичних вимог до перспективних систем озброєння Збройних Сил України [Текст] / О. О. Стеценко, О. П. Ковтуненко, І. С. Цибулько // Наука і оборона. – 2001. – № 4. – С. 46–54.
18. Антоненко, В. В. Методологічні аспекти формування вимог до систем озброєння Збройних Сил України [Текст] / В. В. Антоненко, В. М. Миронович, С. Л. Луцик // Наука і оборона. – 2002. – № 4. – С. 52–55.
19. Гриб, Д. А. Методологічний підхід до формування технічного обрисю перспективних зразків озброєння та військової техніки [Текст] / Д. А. Гриб, Б. О. Демідов, М. В. Науменко // Наука і оборона. – 2009. – № 4. – С. 30–34.
20. Гриб, Д. А. Системно-концептуальні основи і елементи методології формування оперативно-тактичних і тактико-технічних вимог, що пред'являються до перспективних зразків озброєння і військової техніки та зразків, що модернізуються [Текст] / Д. А. Гриб, Б. О. Демідов, М. В. Науменко // Системи озброєння і військова техніка. – 2009. – № 2. – С. 65–73.
21. Гриб, Д. А. Методологические аспекты системного обоснования оперативно-тактических требований к перспективным зенитным ракетным системам [Текст] / Д. А. Гриб, Б. Н. Ланецкий, В. В. Лукьянчук, И. М. Николаев // Системи управління, навігації та зв'язку. – 2009. – № 4. – С. 147–153.
22. Круковский-Синевич, К. Б. Использование принципа идеального образца для обоснования тактико-технических требований к перспективным видам вооружения и военной техники [Текст] / К. Б. Круковский-Синевич, А. Ф. Полигенько // Артиллерийское и стрелковое вооружение. – 2005. – № 3. – С. 8–14.
23. Василенко, А. В. Методические аспекты формирования общих технических требований при разработке вооружения и военной техники [Текст] / А. В. Василенко, П. А. Лукьянов, Л. М. Зотова, В. В. Сотник // Артиллерийское и стрелковое вооружение. – 2007. – № 2. – С. 56–59.
24. Данилин, Г. А. Основы проектирования патронов к стрелковому оружию [Текст] / Г. А. Данилин, В. П. Огородников, А. Б. Заволокин. – СПб. : БГТУ, 2005. – 374 с.
25. Попов, В. Л. Судебно-медицинская баллистика [Текст] / В. Л. Попов, В. Б. Шигеев, Л. Е. Кузнецов. – СПб. : Гиппократ, 2002. – 656 с.

Стаття надійшла до редакції 16.03.2012 р.